

Марія МИГАЛЕВИЧ

*здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

**ДІЯЛЬНІСТЬ ТИТА РЕВАКОВИЧА НАПЕРЕДОДНІ
ТА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Українці все більше і більше турбуються питаннями плекання національної ідентичності та пам'яті. Тому дуже актуальними стають дослідження постатей, які не є відомими для широкого загалу. Серед них Тит Ревакович: український правник та громадський діяч другої половини XIX – початку XX ст. Він був одним із членів-засновників НТШ, правним дорадником товариства «Просвіта» у Львові, головою Товариства опіки для емігрантів ім. св. Рафаїла. У роботі розглянемо його діяльність в останні роки життя, які припали на Першу світову війну.

Джерельною базою роботи є епістолярій Т. Реваковича [1], опрацьований та опублікований Василем Соколом. Т. Ревакович дуже ретельно зберігав свої листи, писав до них коментарі, дбав, щоб вони не пропали. За життя він мав на меті опублікувати їх, бо розумів надзвичайну історичну цінність своєї епістолярної спадщини, але не встиг. Листи видали аж у 2019 р., до столітніх роковин смерті автора.

У кінці 1907 р. Т. Ревакович вийшов на пенсію, але продовжив займатися активною громадською діяльністю. Коли наприкінці XIX – початку XX ст. з під австрійських українських земель – Галичини та Буковини, відбувалася масова заокеанська еміграція в пошуках кращого життя, у Львові сформувалося товариство святого Рафаїла для охорони емігрантів і саме Т. Ревакович його очолив. Він надавав юридичні послуги і допомагав підтримувати зв'язки з рідними. Займався цією справою аж до 1914 року [6, с. 68]. Упродовж 1914–1918 рр. він був головою Львівської філії «Просвіти» [3, с. 669].

Не забував Т. Ревакович і про село свого дитинства Волосянку, де його рідний брат був парохом [2, с. 1483]. У 1908 р. тут відкрили читальню, одним з фундаторів якої був він. На його руки товариство «Просвіта» видала для Волосянки 72 видання, серед яких були: «Лихоліте», «Поученє про ґрунтові книги», «Порадник громадський», «Історія України-Руси», «Звідки взялися і що значать назви: «Русь» і «Україна» та ін. Також Т. Ревакович, разом з фундаторством будівництва приміщення для читальні, витрачав власні кошти на купівлю журналів та книг для неї, зі своєї особистої бібліотеки він віддав 800 книжок. «Я за свої гроші купую газети, книжки для Волосянців і щом поніс кошта всі заложена читальні. А ґрунта жиди забирають у руських хлопів, котрі себе за мудрих вважають, а ради жичливиx інтелігентів не слухають ба й тайком висміюють, злість і розпука бере чоловіка», – писав він у листі від 3 серпня 1908 р. [4, с. 602].

Також про те, наскільки читальня була важлива для сім'ї Реваковичів, свідчить і те, що місцевий парох Михайло, брат Тита, матеріально вкладався у її будівництво, збирав матеріали, добивався того, щоб хата була збудована на громадському ґрунті (врешті-решт її збудували на землі, яка належала господарю), а згодом, будучи сліпим, все одно продовжував її відвідувати [4, с. 599].

Коли російські війська почали захоплювати Галичину, життя Т. Реваковича, відомого своїм українським патріотичним світоглядом, виявилось під загрозою. Він прийняв рішення вирушити в еміграцію. Під листом до чоловіка своєї сестри Івана Яськова, датованим ще 1903 р. він у 1917 р. написав: «Коли 9 мільонів варварського російського війська зближалось та впало до Галичини, я вимадав лиш ім'я на нинішнім документі, бо боявемся смотра. На кіньци втікаю в Мораву» [1, с. 12]. Прихисток він знайшов у Красній над Бачвою (сучасна Чехія – примітка

авторині), звідки вів активну просвітницьку роботу. Покинув дім також і брат Тита Михайло, якому, як патріотично налаштованому греко-католицькому священнику, російська окупація теж не віщувала нічого доброго. У пресі того часу повідомляли: «...з українських сьвящеників деякі виїхали перед москалями (о. Михайло Ревакович з Волосянки, о. Качмарський зі Славська, о. Галькевич з Рожанки, о. Мосора зі Скольного, о. Юхнович з Тухлі» [5, с. 679].

Восени 1914 р. росіяни захопили Волосянку [5, с. 679]. Під час окупації вони відбирали худобу та зерно у селян. Господарство та проборство Михайла Реваковича повністю знищили. «Капула на церкві у Волосянці через велике потрясенє від гуку арматних куль скривила ся: бляха з даху позривана, понищенє мальовило. Мешканє священника знищенє, бібліотека счезла. Ерекціональні будинки знищені неможливо; перебудова конечна. Зі школи остались лише чотири стіни. В селі спалені 4 будинки», – так оцінювали сучасники шкоду, яку Волосянці завдала війна [5, с. 680].

У листі до Івана Крип'якевича Т. Ревакович писав, що від війни постраждала домівка його доньки Наталки: москалі спалили будинок разом з книжками [1, с. 331].

Перебуваючи у вимушеній еміграції в Моравії, Т. Ревакович продовжував хвилюватися долею рідного села Волосянки. Він старався зробити так, щоб його культурне життя не припинилося через війну. Підтримував зв'язки із місцевими жителями, хоч вони могли йому багато місяців не відповідати [1, с. 194], допомагав придбати книги та журнали для місцевої читальні. Найбільше його хвилювала доля сиріт. Саме на тому, що громада мала не залишати цих дітей напризволяще акцентував він увагу у листі до «просвітянина» з Волосянки Андрія Губаля від 15 квітня 1917 р. «Що дієся з сиротами в Волосянці. Не дайте їм нидіти і в нужді загинати. А старайте їх вигодовати і з талантованя громадським коштом посилати то до науки ремесел то до висших шкіл. А з того буде і хосен і слава для української громади», – писав Тит Ревакович [1, с. 194].

Село звільнили Січові стрільці, перемігши у бою на горі Плішка. Повільно життя налагоджувалося. У 1915 р. М. Реваковича, відомого мисливця, запросили на першу світову мисливську виставку у Відні. У 1916 р. достеменно відомо, що він повернувся додому [5, с. 684].

Т. Ревакович гаряче підтримував Січових стрільців, як матеріально, так і морально. «Честь Вам за то, Панове Братя, що не даєте на поталу наше українське імня. Дай, Боже, щоби Ви вибороли свободу нашому українському Народови. Дай, Боже, дїждати ся Свобідної Соборної України. Нашим кличем повинно бути: «До боротьби, до побіди!», – писав він у листі до свого племінника Івана Боберського, члена Бойової Управи Українських січових стрільців [1, с. 135].

Т. Ревакович розповсюджував українські часописи та книги у військових шпиталях, де перебували на лікуванні українці, нагадував їм, щоб ця література потрапляла і до підросійських українців, котрі також лікувалися там. Про це свідчать листи до Івана Жолобайла, Михайла Заверухи, Григорія Ковча, Онуфрія Лашука, Теодора Шарка. Т. Ревакович давав воякам поради, як краще ділити часописи між собою, щоб вони могли потрапити до більшої кількості читачів, як ховати, аби вберегти від крадіжки [1, с. 248], обходити цензуру. Він також цікавився долею своїх адресатів, їх походженням, освітою, обставинами того, як вони опинилися в госпіталі, Тит вітав їх зі святами, та співчував, коли вояки писали про свої втрати та горе [1, с. 227]. «Любий Українче!» «Чесний Українче!», «Високоповажані земляки!»: так звертається він до них у листах.

«Любі українці!... Читайте і думайте над тим, якби своє жите і жите рідного українського народу ліпшим зробити», – писав Т. Ревакович у листі до Григорія Ковча у 1917 р. [1, с. 248].

У 1916 р. Т. Ревакович попросив І. Крип'якевича розібрати його особисту бібліотеку, яка перебувала у львівській квартирі. Майже всі книжки, які там були, за винятком листування та окремих цінних видань, він хотів передати українцям, які перебували в австрійському полоні [1, с. 331]. На початку грудня 1917 р. він повернувся до Львова, звідки продовжив надсилати літературу воякам в шпиталі і цікавився українським рухом. Підтримував початок Української революції 1917 році, й ставив наддніпрянців у приклад півавстрійським українцям, але різко негативно оцінював гетьманський переворот, так описуючи цю подію у листі до Теодора Шарка: «...назвали царського слугу москаля поміщика и деспота «Гетьманом України», скасовали всі корисні для українського народу через Централю Раді видані закони, скасовали назву «Українська Народна Республіка» і приготують поворот давній царської неволі і прилучення до росії. Найсумнійше є те, що Німці український народ зрадили і що сей грізний для українського народу переворот підтримують» [1, с. 620].

Є підстави стверджувати про те, що після еміграції матеріальний стан Т. Реваковича погіршився. У листах він цікавився переїздом до Самбора (цей задум не зумів здійснити) та скаржився на дорожнечу оренди житла у Львові [1, с. 720]. Також Т. Ревакович цікавився культурним життям Львова. 27 жовтня 1918 р. він відвідав виставку художніх творів і світлин з історії Легіону Січових Стрільців, організовану І. Боберським.

Повоєнні роки були трагічними для родини Реваковичів. 7 листопада 1918 р. померла його сестра Анна [5, с. 676]. 2 квітня 1919 р. тиф забрав життя дружини його брата Михайла, Ольги з Охримовичів [5, с. 684]. 14 жовтня 1919 р. на свято Покрови помер Т. Ревакович. Його поховали у Львові на Личаківському цвинтарі [5, с. 676]. На могилі встановили дерев'яний хрест, який з часом не стало кому доглядати, адже дружина Стефанія і доньки Наталія та Ольга померли, а внуків Олександра і Патричку, діячів українського підпілля, закатували радянські спецслужби [4, с. 604]. Олександра стратили у в'язниці під час відступу Червоної армії влітку 1941 р, його тіло так і не знайшли. Патричку відпустили, але він не зміг одужати від наслідків тортур, яких зазнав, і відійшов у вічність у 1942 р.

Гранітний хрест на могилі Т. Реваковича встановили у 2018 р. за сприяння Василя Сокола та місцевої влади. Вшанували патріота, який понад півстоліття працював на благо української справи, на жаль, бездержавної вітчизни, і зробив усе від себе залежне, щоб його народ став соборним. Те, що він пережив у роки Першої світової війни, до болю нагадує реалії сучасного українського життя: пограбоване рідне обійстя, вимушена еміграція, матеріальні труднощі, постійна нагальна потреба власною копійкою докладатися до загальної справи. У листах зі словами підтримки й розради, настановою боротися за Вітчизну, Т. Ревакович звертається не тільки до поранених вояків Великої війни, він промовляє й до нас.

Список використаних джерел

1. Сокіл В. Епістолярій Тита Реваковича. Львів, 2019. 774 с.
2. Сокіл В. Листування двоюрідних братів – єпископа Константина Чеховича та судового надрадника Тита Реваковича // Народознавчі зошити. 2017. № 6 (138). С. 1483–1495.
3. Сокіл В. Листування Олександра Кониського і Тита Реваковича // Народознавчі зошити. 2015. № 3 (123). С. 668–712.
4. Сокіл В. Охримовичі та Реваковичі (родинні стосунки – наукові пошуки – національні позиції) // Народознавчі зошити. 2015. № 3 (123). С. 592–606.
5. Сокіл В. Священнича родина Реваковичів у Волосянці // Народознавчі зошити. Серія філологічна. 2014. № 4. С. 669–686.
6. Франків І. Товариство св. Рафаїла у Львові // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. № 17. С. 67–72.